

O POTRZEBACH DZIECKA

Potrzeba – jest to odczuwany przez jednostkę stan braku czegoś, co w związku ze strukturą organizmu, indywidualnym doświadczeniem oraz miejscem jednostki w społeczeństwie jest niezbędne do utrzymania jej przy życiu, umożliwienia jej rozwoju, utrzymania określonej roli społecznej oraz zachowania równowagi psychicznej. Potrzeba jest głównym czynnikiem aktywizującym człowieka do działania. W myśl powiedzenia – jest matką wszystkich wynalazków.

Każdy człowiek, aby móc prawidłowo funkcjonować i rozwijać się, musi zaspokoić swoje potrzeby biologiczne i psychiczne. Ważnym elementem w procesie zaspokajania potrzeb jest środowisko, w którym dana jednostka żyje. Ono bowiem wpływa na to, do czego człowiek dąży i jakie stawia sobie cele oraz jakie ma obiektywne szanse ich osiągnięcia. Tak więc potrzeby są dziełem środowiska i warunków ich zaspokajania, zwłaszcza wzorów, przyzwyczajęń i pouczeń. Są chęcią zaspokojenia odczuwalnych braków.

Liczba potrzeb człowieka jest nieograniczona, ponieważ nieograniczona jest liczba różnorodnych zależności, jakie mogą zachodzić zarówno między nim a jego otoczeniem, jak i wzajemnych zależności między procesami zachodzącymi w nim samym. W każdym okresie życia człowiek ma charakterystyczne dla danego okresu potrzeby. Inne zatem potrzeby ma dziecko w pierwszym okresie życia, inne potrzeby ma dziecko starsze, jeszcze inne ma młodzież i człowiek dorosły. Potrzeby psychofizyczne człowieka zmieniają się wraz z wiekiem. Podlegają rozwojowi, którym kierują określone prawa. Ich rozwój uzależniony jest między innymi od:

- wyposażenia genetycznego jednostki;
- oddziaływania środowiska;
- różnorodności rozbudzania potrzeb;
- wyuczonych sposobów zaspokajania potrzeb;
- wzorów dostarczanych w okresie zaspokajania potrzeb przez otoczenie.

Różne są sposoby zaspokajania potrzeb, częstość i ilość ich występowania jak i czynniki motywujące do działania, do osiągnięcia celu. Różna jest też aktywność i stopień samodzielności przy zaspokajaniu danej potrzeby. Dzieci, często potrzebują znacznej pomocy ze strony swych opiekunów i wychowawców, gdyż same nie potrafią zaspokoić swoich potrzeb. Nie znają sposobów, narzędzi oraz metod służących do realizacji swych dążeń lub nie wiedzą jak się o ich zaspokojenie upomnieć.

Za wychowanie dziecka, a więc i za zaspokajanie jego elementarnych potrzeb odpowiedzialni są przede wszystkim rodzice (regulują to odpowiednie przepisy prawne). Od momentu rozpoczęcia przez dziecko nauki, szkoła staje się drugim, obok domu ważnym środowiskiem rozwoju.

Wychowanie dziecka wymaga od bliskich i opiekunów szczególnie głębokiego wczucia się w jego potrzeby. Zadaniem dorosłych jest umożliwienie dziecku realizacji jego naturalnych potrzeb. Ich rola jednak zmienia się wraz z wiekiem dziecka. Ważne jest, aby dorośli świadomi byli roli, jaką odgrywają w zaspokajaniu potrzeb dziecka, by traktowali swój stosunek do tych potrzeb w sposób przemyślany, pamiętając o tym, że ich postępowanie ma znaczenie i wpływ na jego rozwój.

Potrzeby fizjologiczne - biologiczne

W różnych okresach życia i rozwoju dziecka różne jego potrzeby wysuwają się na pierwszy plan. W pierwszych latach najistotniejszą rolę odgrywają potrzeby elementarne, biologiczne: pożywienia, snu, powietrza, odpowiedniej temperatury otoczenia. Jednak już wtedy, potrzeby dziecka trzeba poznać. Znajomość ta pozwoli na podsuwanie dziecku sposobów zaspokajania potrzeb i radzenia sobie w sytuacjach niezaspokojenia, a czasem korygowania tych sposobów, jeśli są niewłaściwe.

Należy:

- uważnie obserwować zachowania dziecka, jego reakcje w różnych sytuacjach;
- zwracać uwagę na jego złe samopoczucie;
- dbać o zapewnienie właściwego tempa pracy;
- stosować zasadę stopniowania trudności;
- w trosce o prawidłową postawę ciała dostosować wysokość stołu i krzesła do wysokości dziecka;
- zapewnić mu odpowiednią przestrzeń.

Potrzeby bezpieczeństwa

Wśród wielu potrzeb jakie sygnalizuje każde dziecko od pierwszych dni życia jest zapewnienie mu poczucia bezpieczeństwa. Zagrożenie tłumi wszelkie potrzeby poznawcze i uniemożliwia skuteczne uczenie się. Lęk w sposób wyłączny wiąże uwagę dziecka, hamując jego naturalną ciekawość rzeczy nowych i nieznanych. Wśród podstawowych potrzeb dzieci związanych z zapewnieniem im poczucia bezpieczeństwa, potrzeba łączności z otaczającą rzeczywistością wydaje się mieć pierwszoplanowe znaczenie. Dzieci mają duże zapotrzebowanie na proste, zgodne i jednoznaczne komunikaty werbalne i pozawerbalne, płynące do nich z otoczenia. Zdolność postrzegania otaczającej rzeczywistości jest u nich najczęściej o wiele większa niż sądzą rodzice i wychowawcy. Są one w stanie odczuć, kiedy dokoła dzieje się coś złego, lub kiedy nie przekazuje się im całej prawdy.

Należy:

- starać się mieć ciepły, spokojny, łagodny głos;
- słuchać dzieci;
- mieć gesty pewne, ale życzliwe;
- dotrzymywać danego słowa;
- być dyskretnym;
- być szczerym i otwartym;
- poważnie traktować wszystkie problemy dotyczące dziecka;
- dbać o przystępność zarówno języka jak i formy wypowiedzi;
- stwarzać atmosferę pewności (eliminującą zagrożenie krzywdą fizyczną i psychiczną ze strony otoczenia i rówieśników);
- zapewnić dostęp do jednostek ochrony zdrowia;
- tłumić wszelkie przejawy burzące wypracowany ład i porządek.

Potrzeba przynależności do grupy

Rodzice często wykazują tendencję do minimalizowania wrażliwości społecznej dziecka. Większość decyzji dotyczących dziecka i mających bezpośredni wpływ na jego życie podejmuje się bez jego udziału. Dorośli mają skłonność do mówienia o dziecku w jego obecności, z góry zakładając, że jest ono niezdolne do rozumienia i odczuwania dotyczących je spraw.

Dziecko ma prawo wiedzieć, jakie jego trudności są dyskutowane z psychologiem lub wychowawcą i co dalej je czeka. Również wtedy, gdy z różnych powodów zachowanie dziecka staje się szczególnie uciążliwe dla otoczenia - powinno ono o tym wiedzieć. Trzeba mu pomóc w zrozumieniu niewłaściwości przejawianych przez nie zachowań i nauczyć nowych, społecznie akceptowanych reakcji. Skrupulatne osłanianie dziecka przed prawdą o nim samym nie znajduje uzasadnienia, a może jedynie zniszczyć jego naturalne możliwości rozwoju, w zakresie, jaki jest mu dostępny.

Każde dziecko należy otwarcie akceptować, tj. przyjąć je takim, jakie ono jest. Trzeba zawsze znajdować i podkreślać dobre strony dziecka, dostrzegać jego sukcesy i umieć rzeczywiście się nimi cieszyć.

Należy:

- postarać się mieć czas dla dziecka - nie zbywać go;
- zauważać dobre zachowania i chwalić dziecko, nagradzać;
- konsekwentnie karać złe zachowania;
- organizować możliwie najwięcej kontaktów z rówieśnikami;
- stwarzać możliwości do decydowania o różnych sprawach;
- szanować zdanie dziecka i stwarzać sytuacje do wypowiedzania swoich opinii

Potrzeba uznania i szacunku

Każdy człowiek odczuwa potrzebę szanowania samego siebie. Bez poczucia szacunku dla siebie nasza równowaga psychiczna znalazłaby się w poważnym zagrożeniu. Potrzebne jest nam dobre samopoczucie psychiczne, świadomość, że jesteśmy w stanie coś osiągnąć, że sami dla siebie stanowimy określoną wartość.

W każdym dziecku tkwi potencjalna możliwość osiągnięcia takiego poziomu rozwoju, dzięki któremu może stać się pożyteczne dla innych. Należy podtrzymywać u dzieci naturalną chęć dążenia do czegoś i osiągania powodzenia, co zapewni im tak bardzo każdemu potrzebne poczucie godności i szacunku dla siebie.

Należy:

- dostrzegać nawet najdrobniejsze osiągnięcia dziecka;
- stwarzać mu możliwości wykazania się;
- szanować zdanie dziecka i traktować je z należytą powagą;
- stwarzać jak najwięcej sytuacji do osiągnięcia sukcesu przez dziecko;
- szczerze cieszyć się jego sukcesami;
- wierzyć w możliwości swojego dziecka;
- zachęcać do korzystania z różnych źródeł informacji;
- zachęcać do samodzielnej pracy;
- zachęcać dziecko do podejmowania różnych form aktywności;
- dostrzegać dobre cechy i uwypuklać je;
- nigdy nie stawiać dziecka na z góry przegranej pozycji;
- wpajać ducha zdrowej rywalizacji.

Potrzeba samorealizacji

Potrzeba ta znajduje się na samym szczycie hierarchii potrzeb człowieka. W dążeniu do pełni szczęścia ludziom potrzebna jest możliwość rozwoju osobistego i wyrażania własnego „ja” w działaniu. Celem jest tutaj samo działanie, a nie wynagrodzenie, pochwała, uznanie czy wyróżnienia za to działanie. Praca staje się wartością samą w sobie. Na tym poziomie bodźcem do działania jest rozwój wewnętrzny, a nie odczuwalny brak czegoś.

Można próbować:

- zaciekawiać dziecko różnymi formami realizowania siebie;
- stwarzać warunki do rozwoju osobistego dziecka w różnych dziedzinach (zajęcia pozalekcyjne, koła zainteresowań itp.);
- zarażać dziecko pasjami swoimi jak i innych ludzi;
- wpajać poczucie stanu zadowolenia z samego faktu działania.

Skutki niezaspokojenia potrzeb

Nie wszystkie potrzeby człowieka jesteśmy w stanie zaspokoić. Wpływ na to mają nie tylko trudności obiektywne, takie jak brak środków finansowych, trudności lokalowe czy brak czasu, ale i względy wychowawcze mające na celu dobro naszego wychowanka, takie jak troska o kształtowanie jego nawyków i postaw. Istotną przyczyną powodującą odmawianie dziecku zaspokojenia jego potrzeby jest również niezgodność tej potrzeby z potrzebami otoczenia.

Należy zastanowić się czy dana potrzeba jest na tyle ważna, że warto podejmować wysiłki, ponawiać próby i działania w celu jej zaspokojenia. Musimy mieć świadomość tego, że przygotowujemy naszego wychowanka do przyszłego, dorosłego i samodzielnego życia, w którym często odmawiamy sobie różnych przyjemności, rezygnujemy z wielu pragnień na rzecz innych, ważniejszych. Tak więc nie możemy spełniać każdej zachcianki dziecka. Mamy uczyć je dokonywania prawidłowych wyborów w zaspokajaniu swoich potrzeb. Chcąc zapewnić dziecku prawidłowy rozwój, należy zaspokajać jego potrzeby w racjonalny, przemyślany i odpowiedzialny sposób.

Niezaspokojenie podstawowych potrzeb biologicznych może utrudniać wytworzenie się i prawidłowy rozwój potrzeb psychicznych, gdyż niezaspokojenie potrzeb niższego rzędu uniemożliwia powstanie potrzeb wyższych. Jednak niezaspokojenie tej lub innej potrzeby biologicznej czy psychicznej nie pociąga za sobą trwałych następstw, pod warunkiem, że ma miejsce sporadycznie. Przyczynia się nawet w sposób korzystny do prawidłowego rozwoju osobowości dziecka. Ułatwia mu przystosowanie się do środowiska, do życia, w którym człowiek musi doznawać pewnych braków, w którym musi i chce zrezygnować z zaspokojenia swoich potrzeb na rzecz potrzeb otoczenia.

Stałe i długotrwałe niezaspokojenie niektórych potrzeb może prowadzić do powstania reakcji nerwicowych, narastania frustracji i wypaczania rozwoju osobowości dziecka uzewnętrzniających się między innymi w postaci:

- postaw lękowych;
- braku pewności siebie;
- przeżywania konfliktów wewnętrznych;
- nieprzystosowania społecznego
- zachowań agresywnych i aspołecznych

Chcąc więc, aby dziecko prawidłowo się rozwijało, nie sprawiało kłopotów opiekunom i społeczeństwu, należy starać się we właściwy i umiejętny sposób zaspokajać jego potrzeby.

Podstawową rzeczą jest zapewnienie mu poczucia akceptacji i bezpieczeństwa oraz dostarczanie rozległych i różnorodnych doświadczeń.

Przyczyną utrudniającą, a niekiedy wręcz blokującą rozwój dziecka jest przejmowanie przez rodziców czy opiekunów całkowitej kontroli nad jego środowiskiem rozwojowym. Dziecko, które w zakresie zaspokajania wszystkich potrzeb staje się całkowicie zależne od otoczenia, rozwija w sobie całkowitą bezradność i traci poczucie własnej tożsamości.

Opracowanie: psycholog Małgorzata Jakubowska